

ORGANIK DEHQONCHILIKDA QISHLOQ XO'JALIGI BEGONA O'TLARGA QARSHI KURASH CHORALARI

Asatova Iroda Tulqin qizi
Toshkent davlat agrar universiteti

Аннотация. Organik dehqonchilikda begona o'tlarning kirib kelishi va ko'payishining oldini olishga ustuvor ahamiyat beriladi. Agrotexnik amaliyotlar begona o'tlar populyatsiyasini o'z darajasida ushlab turish, iqtisodiy zarar etkazmaslik yoki hosil sifatini yomonlashtirishga qaratilgan. Vazifa barcha begona o'tlarni butunlay yo'q qilish emas, chunki ular fermer xo'jaligida ma'lum bir funktsiyani bajaradilar. Masalan, begona o'tlar tuproqning eroziyasini kamaytiradigan qoplamani ta'minlaydi. Bundan tashqari, ekin maydonlarida biologik xilma-xillik asosan begona o'tlarning mavjudligi bilan bog'liq. Ular biologik kurashda ishlatiladigan foydali hasharotlarni ham, mikorizal qo'ziqorinlarni ham yashash joyi bilan ta'minlaydi. Yovvoyi o'tlar gulchang va nektar manbai bo'lganligi sababli, ular biologik nazorat agentlariga populyatsiyalarni saqlab qolish imkonini beradi va shu bilan zararkunandalarga qarshi kurashning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Аннотация. В органическом земледелии приоритет отдается предотвращению проникновения и размножения сорняков. Агротехнические методы направлены на поддержание популяций сорняков на должном уровне, чтобы избежать экономического ущерба или ухудшения качества урожая. Задача не в том, чтобы полностью уничтожить все сорняки, так как они выполняют определенную функцию в хозяйстве. Например, сорняки обеспечивают покрытие, уменьшающее эрозию почвы. Кроме того, биоразнообразие пахотных земель в основном связано с наличием сорняков. Они обеспечивают среду обитания как для полезных насекомых, так и для микоризных грибов, используемых в биологической борьбе. Поскольку сорняки являются источником пыльцы и нектара, они позволяют агентам биологической борьбы поддерживать популяции и, таким образом, служат важным инструментом борьбы с вредителями.

Annotation. In organic farming, priority is given to preventing the penetration and propagation of weeds. Agrotechnical methods are aimed at maintaining weed populations at the proper level in order to avoid economic damage or deterioration of crop quality. The task is not to completely destroy all weeds, as they perform a certain function in the farm. For example, weeds provide a covering that reduces soil erosion. In addition, the biodiversity of arable land is mainly associated with the presence of weeds. They provide a habitat for both beneficial insects and mycorrhizal fungi used in biological warfare. Since weeds are a source of pollen and nectar, they allow biological control agents to maintain populations and thus serve as an important pest control tool.

Begona o'tlar ekin ekish sharoitlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, o'stiriladigan o'simliklar orasidagi yorug'lik va havo aylanishini kamaytirish orqali. Ushbu qorong'i va nam muhit o'simliklarni kasallik bilan yuqtirish va ularni tarqatish uchun yaxshi sharoitlarni yaratadi.

Organik dehqonchilikning asosiy ish printsiplari muammolarni hal qilish emas, balki ularni oldini olish ekanligiga bir necha bor ishonch hosil qilish imkoniga ega bo'ldik. Bu begona o'tlarga qarshi kurashda ham xuddi shunday. Organik dehqonchilikda begona o'tlarga qarshi to'g'ri kurash noto'g'ri vaqtda va noto'g'ri joyda begona o'tlarning o'sishiga to'sqinlik qiladigan sharoitlarni yaratishdan iborat bo'lib, keyinchalik ekinlarni etishtirish uchun katta muammo bo'lishi mumkin. Yovvoyi o'tlarning raqobati har doim ham butun o'sish davrida madaniyatga bir xil darajada salbiy ta'sir ko'rsatmaydi. Erta rivojlanish bosqichida o'simliklar begona o'tlar raqobatiga eng sezgir. Ushbu davrda yosh o'simlik juda zaif va to'g'ri rivojlanishi uchun ozuqa moddalari, yorug'lik va suvning optimal miqdoriga juda muhtoj. Agar u bu vaqtda begona o'tlar bilan raqobatlashishi kerak bo'lsa, o'simlik zaif o'sishi mumkin, bu esa uni kasalliklarga ko'proq moyil qiladi.

Rivojlanishning keyingi bosqichlarida begona o'tlar raqobati kamroq zarar keltiradi. Biroq, ba'zi begona o'tlar hosilni yig'ib olishga xalaqit berishi mumkin, bu esa hosilning pasayishiga olib keladi. Shuning uchun, ekinning o'sishi uchun eng muhim bo'lgan davrdan keyin begona o'tlarga qarshi kurashni butunlay to'xtatmaslik kerak. Ammo, umuman olganda, u tugagandan so'ng, begona o'tlarga qarshi kurash kamroq ahamiyatga ega bo'ladi.

Ushbu fikrlar begona o'tlarni nazorat qilish choralari va muddatlarini tanlashda boshqarilishi kerak. Ko'pgina hollarda, ushbu chora-tadbirlar begona o'tlar populyatsiyasini iqtisodiy zarar etkaza olmaydigan yoki hosil sifatini yomonlashtiradigan darajada ushlab turishga qaratilgan.

Profilaktika choralari. Shu bilan birga, ba'zi profilaktika choralari ham qo'llanilishi mumkin. Turli usullarning ahamiyati va samaradorligi ko'p jihatdan begona o'tlar turiga va atrof-muhit sharoitlariga bog'liq. Biroq, ba'zi usullar bir qator begona o'tlarga nisbatan juda samarali bo'lib, ularni muntazam ravishda qo'llashni tushuntiradi:

* Ekinlar va navlarni tanlash: baland poyali o'simliklar va keng bargli navlar tor barglari bo'lgan past o'sadigan o'simliklarga qaraganda kech begona o'tlar bilan yaxshiroq raqobatlasha oladi. Ba'zi navlar begona o'tlarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi va ularni bostiradi, ba'zilari esa qarshilik ko'rsatadi. Masalan, Afrikaning ko'plab mamlakatlarida striga jinsining begona o'tlariga chidamli makkajo'xori va sigir navlari etishtiriladi va bu begona o'tlarning tarqalish darajasi bir xil bo'lgan boshqa navlarga qaraganda yuqori hosil beradi.

•* Malçlama: ba'zi begona o'tlar etarli miqdorda yorug'lik olishlari qiyin va mulch qatlami orqali unib chiqa olmasligi mumkin. Quruq, qattiq, sekin

parchalanadigan material yangi o'simlik materialidan tayyorlangan mulchga qaraganda o'z samaradorligini uzoqroq saqlaydi.

•* O'simlik qoplami: qopqoq yorug'lik, ozuqa moddalari va suv uchun begona o'tlar bilan muvaffaqiyatli raqobatlashadi va shu bilan begona o'tlarning zarur resurslardan mahrum bo'lishiga yo'l qo'ymaydi. Dukkakli o'simliklar odatda qopqoq ekinlari sifatida ishlatiladi, ular nafaqat begona o'tlarning o'sishini bostiradi, balki tuproq unumdorligini oshiradi. Masalan, makkajo'xori qatoriga ekilgan desmodium (*Desmodium uncinatum*) striga jinsidagi begona o'tlarning o'sishini kamaytiradi va bir vaqtning o'zida azotni tuzatadi.

•* Almashlab ekish: almashlab ekish begona o'tlarning urug'lari va ildizlarini nazorat qilishning eng samarali chorasidir. Ekinlarni etishtirish sharoitlarining o'zgarishi begona o'tlarning unib chiqish sharoitlarini buzadi va shu bilan ularning o'sishi va tarqalishiga to'sqinlik qiladi.

•* Ekinlarni birlashtirish (aralash ekinlarni etishtirish va pastki qoplamali ekish): asosiy ekin qatorlari orasida begona o'tlarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan tez o'sadigan turlarni ("tekislash madaniyati" yoki "tirik mulch") etishtirish begona o'tlarni nazorat qilishning samarali chorasidir. Ushbu usulni Afrikada qo'llashning turli holatlari ma'lum, masalan, kassavani sigir va kolotsint yoki qovoq bilan birlashtirish.

Biologik begona o'tlarga qarshi kurash

Ilmiy tajribalarda tuproq qo'ziqorini *Fusarium oxysporum* (Burkina - Faso, Mali va Nigerdan turli xil Izolatlar) *Striga* (*Striga hermonthica* va *S. asiatica*) jinsidagi begona o'tlarni kamaytirishda yuqori samaradorlikni namoyish etdi, bu ularning hosildorligini oshirishga yordam berdi. Sudan va Kanada uchraydigan *Fusarium*ning boshqa turlari ham juda samarali (*Fusarium nygamai*, *F. oxysporum* va *F. solani*). Afrikaning turli mamlakatlarida ushbu mikogerbitsid preparatini ishlab chiqish va ro'yxatdan o'tkazish bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Striga spp begona o'tlar urug'ining unib chiqishini bostirishga qodir rizobakteriyalar. yoki aslida ularni yo'q qilish biologik nazoratning juda istiqbolli vositalaridir, chunki ularning asosida urug'larni emlash uchun preparatlar osongina va maxsus xarajatlarsiz yaratilishi mumkin. *Pseudomonas fluorescens* putida izolatlari *Striga hermonthica* urug'larining unib chiqishini sezilarli darajada inhibe qiladi. Biroq, bugungi kunda bunday biologik nazorat mahsuloti mavjud emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jalik ekinlari Davlat reyestriga 2007-2017 yillarda kiritilgan navlar va duragaylarnish tavsifi. Toshkent 2017. 377 b.
2. O'zbekiston Respublikasi hududida ekish uchun tavsiya etilgan qishloq xo'jalik ekinlari Davlat Reyestri. Toshkent-2018 y. 125 b